

فرهنگی

زندگی سر سفره خدا

شهادت طلبی در فرهنگ اسلام

زهرا روزبهانی

اشاره:

ایثار و شهادت، جایگاه فوق العاده ارزشمندی در فرهنگ اسلام دارد. ایثار و گام برداشتن در راه شهادت، کرامت و عزت انسان را تثبیت و تقویت می‌کند و روح متلاطم و پویای او را به نهایت کمال و اوج تعالی رهنمون می‌نماید. ایثار و شهادت، منشأ تربیت انسان جاودانه و جاودانگی انسان است و حقیقت وجود او را تبیین و تفسیر می‌کند. ماده شهید در قرآن کریم، ۱۶۰ بار با مشتقات مختلف ذکر شده است و احادیث متعدد روایت شده از پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع)، مسئله شهید و شهادت را چون میراثی عظیم به ما رسانیده است. در آموزه‌های دین اسلام، «شهید» به معنای کشته در راه خدا، کسی است که پس از «جهاد اکبر»، موفق به حضور در «جهاد اصغر» در راه خدا شده است؛ این حضور باعث ایجاد صفای باطن و مقامات عرفانی در وی گردیده، لذا به مقام «شهادت» واصل می‌شود و به شهود کامل و حقیقی نائل می‌گردد و ملکوت جهان را با چشم حق مشاهده می‌کند و به همین جهت او را «شهید» نامیده‌اند.

استاد مطهری می نویسد: بزرگ‌ترین اثر شهید، حماسه آفرینی اوست. در ملت‌هایی که روح حماسه، مخصوصاً حماسه الهی می‌میرد، شهید آن حماسه مرده را از نو زنده می‌کند

فضیلت شهادت

در بیان مقام و درجات عالی شهدا و فضیلت شهادت و اجر عمل آن‌ها، احادیث فراوانی از ائمه معصومین (ع) نقل شده است. رسول گرامی اسلام (ص) فرمودند:

«نیروهای رزمنده هنگامی که تصمیم به شرکت در جنگ می‌گیرند، خداوند مصونیت آن‌ها را از آتش تضمین می‌کند و چون آماده جنگ شوند، فرشتگان به وجود آن‌ها افتخار می‌کنند... خداوند چهار هزار فرشته را بر آن‌ها می‌گمارد تا از جلو و پشت سر، آنان را محافظت نمایند. کار نیکی انجام نمی‌دهند مگر اینکه مضاعف شود. در مقابل هر روز حضور در جبهه، ثوابی برابر عبادت هزار مرد عادل برای ایشان می‌نویسند. چون با دشمن رویه‌رو می‌شوند، قلم همه اهل دنیا از درک ثواب آن‌ها عاجز است و چون به مبارزه با دشمن می‌ایستند

و تیرها را آماده نشانه رفتن به دشمن می‌کنند و با آنان در آویزند، فرشتگان بال‌های خود را بر سر آن‌ها می‌گسترانند و برای پیروزی و ثابت قدمی آن‌ها دعا می‌کنند... مرحبا به روح پاک که از بدنی پاک و مطهر خارج شد، بشارت باد بر تو، کرامت‌ها و نعمت‌هایی که هیچ چشمی ندیده و هیچ گوش‌ی نشنیده است و بر قلب هیچ کسی خطور نکرده است.

پیامبر عزیز اسلام (ص) فرمود: ما من قَطْرَةٌ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَطْرَةٍ دَمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ هیچ قطره‌ای نزد خداوند عزیز و بزرگ، محبوب‌تر از قطره خونی که در راه خدا ریخته شود، نیست.

هیچ وقت خون شهید هدر نمی‌رود، خون شهید به زمین نمی‌ریزد و هر قطره‌اش به صدها قطره و هزارها قطره، بلکه به دریایی از خون تبدیل می‌گردد و در پیکر اجتماع وارد می‌شود.

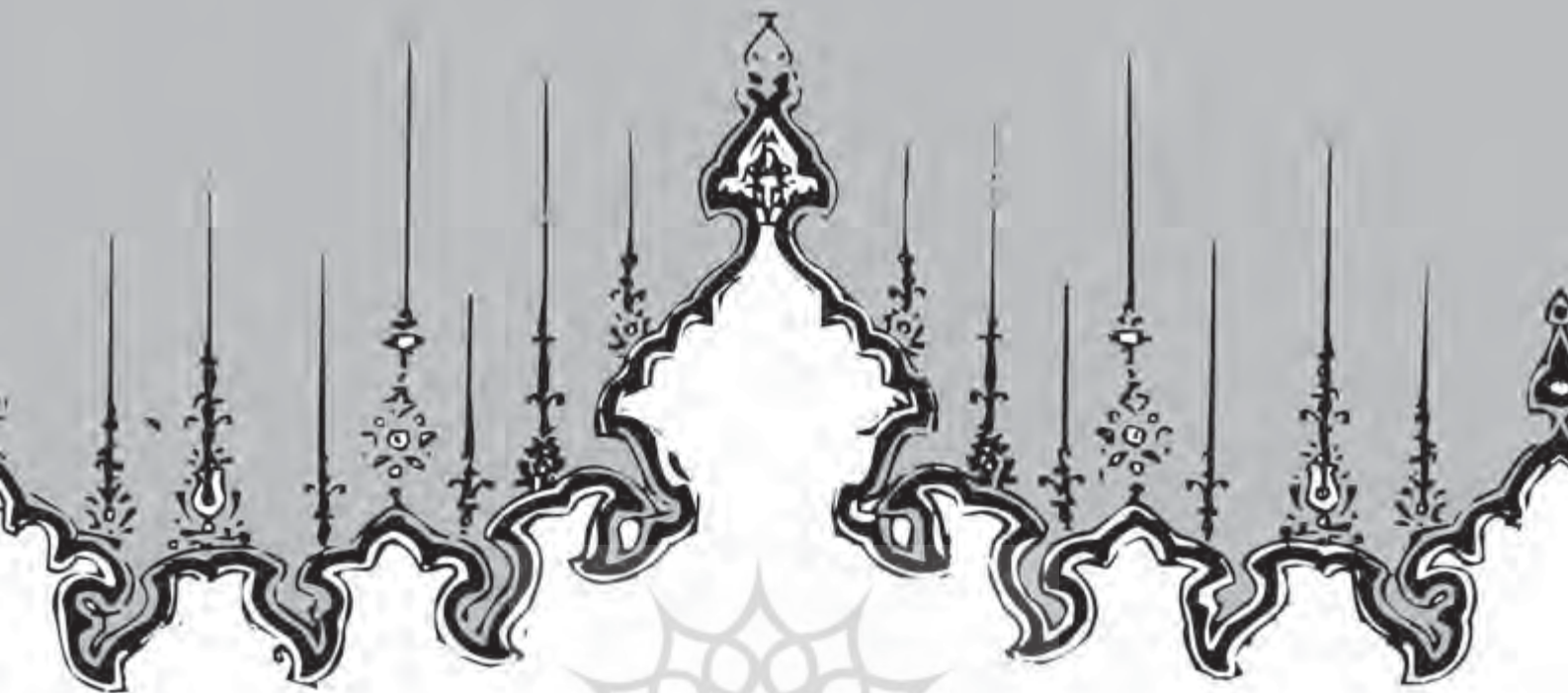
شهید با خون خود در کالبد جامعه روح حرکت و حماسه می‌آفریند و جامعه را از سکون و رکود باز می‌دارد. استاد مطهری می‌نویسد: بزرگ‌ترین اثر شهید، حماسه آفرینی اوست. در ملت‌هایی که روح حماسه، مخصوصاً حماسه الهی می‌میرد، شهید آن حماسه مرده را از نو زنده می‌کند، لذا اسلام همیشه نیازمند به شهید است، حماسه‌های جدید و آفرینش‌های تازه.^۳

همچنان پیامبر گرامی اسلام (ص) فرموده اند ما من احد يدخل الجنة فيتمنى ان يخرج منها الا الشهيد فانه يتمنى ان يرجع فيقتل عشر مرات مما يرى من كرامة الله؛ هیچ کس از افرادی که وارد بهشت شده باشند، آرزوی برگشتن به دنیا را نمی‌کند، مگر «شهید» که آرزو دارد به دنیا برگردد و ده بار «شهید» شود و این به خاطر کرامت‌هایی است که «شهید» در هنگام «شهادت» نزد خدا مشاهده می‌نمایند.

اهمیت شهیدبختی است که وقتی پیامبر (ص)، تسبیحات اربعه را به فاطمه زهرا (س) تعلیم داد، آن حضرت از تربت حمزه سیدالشهداء (ع)، تسبیح ساخت و این عمل خود به قداست شهید و جاودانگی او رسمیت بخشید. امام صادق (ع) فرمودند: إِنَّ السُّجُودَ عَلَى تَرْبَةِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) يَحْرِقُ الْحُجُبَ السَّبْعَ؛ سجده بر تربت حسین (ع)، حجاب‌های هفتگانه را پاره می‌کند. اگر انسان ارزش شهید را درک کند، خاک تربت او به نمازش ارزش می‌دهد.

حیات جاویدان

شهید با اهدای جان خود به جاودانگی می‌رسد و زندگی خویش را از سطح ظاهری بالا می‌برد. خداوند کریم می‌فرماید: وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (آل عمران ۱۶۹)؛ ای پیامبر! هرگز گمان مبر کسانی که در راه

■ امام علی (ع) می فرماید: همانا بالاترین نوع مرگ، شهادت است. و سوگند به کسی که جانم در دست اوست، تحمل هزار ضربه شمشیر، از مردن در بستر آسان تر است.

مَمَّا تُحِبُّونَ (آل عمران ۹۲)؛ هر گز به (حقیقت) نیکوکاری نمی رسید، مگر اینکه از آنچه دوست می دارید، (در راه خدا) انفاق کنید. و در سوره «هل اتی» که سند عظمت و شکوه ائمه اهل بیت (ع) است، رمز این عظمت را در انفاق آنچه که مورد علاقه آنان بود معرفی می کند و می فرماید: وَ يُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلٰی حَبِّهِ مَسْكِينًا وَيَتِيمًا وَ اَسِيرًا (انسان/۳۱)؛ و غذای (خود) را با این که به آن علاقه (و نیاز) دارند، به «مسکین» و «یتیم» و «اسیر» می دهند!

جان‌ها و خداوند عزیز و اوج اعتلای انسان است.

شهید با خون خود، یعنی تمام وجود و هستی خود؛ ارزش، ابدیت و جاودانگی می یابد. خون شهید برای همیشه در رگ‌های اجتماع جریان می یابد. پیامبر گرامی اسلام (ص) فرمود: فَوْقَ كُلِّ ذِي بَرٍّ بِرٌّ حَتَّى يُقْتَلَ الرَّجُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِذَا قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَيْسَ فَوْقَهُ بَرٌّ؛ برتر و بالاتر از هر نیکوکاری، نیکوکاری دیگری است، تا آنکه که در راه خدا شهید شود، وقتی که در راه خدا شهید شد، دیگر بالاتر از او کسی نیست.

و نیز فرمود: إِنَّ أُبْحَلَ النَّاسِ مَنْ بَخَلَ بِالسَّلَامِ وَ رَأْجُودَ النَّاسِ مَنْ جَادَ بِنَفْسِهِ وَ مَالِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى؛ بخیل ترین انسان‌ها کسی است که در سلام کردن، بخل بورزد و بخشنده ترین

تفسیر نمونه در توضیح این آیه نو شته است: اطعام کردن آن‌ها ساده نیست، بلکه توأم با ایثار در هنگام نیاز شدید است؛ یعنی در عین اینکه علاقه به طعام دارند، آن را انفاق می کنند و به این ترتیب شنبیه چیزی است که در آیه لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مَمَّا تُحِبُّونَ (آل عمران ۹۲) است؛ به نیکوکاری نمی رسید تا از آنچه دوست دارید، انفاق کنید.^۷ بالاترین چیزی که مورد علاقه انسان است، جان اوست. حب نفس یکی از مهم ترین عوامل حیات انسان و موجب رقابت، تلاش و خلاقیت است. آن گاه که انسان به اوج عظمت و فداکاری برسد، بهترین سرمایه زندگی که جان اوست را در راه خدا ایثار می کند.

اعتقاد به خدا و قیامت، علاوه بر تبیین انگیزه معنوی فداکاری، پاداش مضاعف الهی را نیز تأمین می کند. مجاهده و فداکاری در مکتب اسلام، فروش جان ناقابل خویش به خالق

خدا کشته شدند، مردگانند! بلکه آنان زنده اند و نزد پروردگارشان روزی داده می شوند. در صحیفه نور می خوانیم: شهداء، شمع محفل دوستانند، شهداء در فقهه مستانه شان و در شادی و وصلشان، عند ربهم یرزقون اند و از نفوس مطمئنه ای هستند که مورد خطاب «فادخلی فی عبادی و ادخلی جنتی» پروردگارند.

اما مراد از حیات شهیدان که خداوند در قرآن فرموده، چیست؟ در ذیل آیه ۱۵۴ سوره بقره تحت عنوان «و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل احياء ولكن لا تشعرون» که به زنده بودن شهیدان اشاره کرده علامه طباطبائی در تفسیر این آیه چنین مرقوم داشتند: مراد از حیات در آیه شریفه حیات حقیقی است حیاتی سعید است نه صرف حیاتی است که خداوند تنه اموال را به آن احياء می کند و در نهایت معنای آیه این طور می شود: به کسانی که در راه خدا کشته شده اند مرده مگوئید و آنان را فانی و باطل نپندارید که آن معنایی که از دو کلمه مرگ و حیات در ذهن شما هست بر مرگ آنان صادق نیست، چون مرگ آنان آن طور که حسن ظاهر بین شما در کمی کذب معنای بطلان نیست، بلکه مرگ آنان نوعی زندگی است، ولی حواس شما آن را درک نمی کند.

شهادت و کمال نیکوکاری

قرآن کریم، می فرماید: لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا

در حدیثی از پیامبر (ص) سؤال شد که چرا شهید مورد آزمایش و سؤال واقع نمی‌شود؟ پیامبر (ص) فرمود: زیرا شهید در زیر برق شمشیر، آزمایش خود را به پایان رسانده است.

بپذیرش مرگ در بیست‌تر است: **إِنَّ أَفْضَلَ الْمَوْتِ الْقَتْلُ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَأَلْفُ ضَرْبَةٍ بِالسَّيْفِ أَهْوَنُ عَلَيَّ مِنْ مَيِّتَةٍ عَلَيَّ فِرَاشٍ؛** همانا بالاترین نوع مرگ، شهادت است. و سوگند به کسی که جانم در دست اوست، تحمل هزار ضربه شمشیر از مردن در بستر آسان‌تر است. شهید با آگاهی از اینکه میدان جهاد، محل فداکاری، از خود گذشته‌گی و شهادت است؛ از کام‌جویی مادی دل می‌کند و به میدان ایثار پامی گذارد. او تسلیم مرگ نمی‌شود، بلکه مرگ را تسلیم خود می‌کند.

فضیلت جهاد

کسانی که آگاهانه پا در عرصه جهاد می‌گذارند، درب مخصوص بهشت را به روی خود می‌گشایند و خود را از آفات سستی و تن‌پروری‌های می‌بخشند. امام علی (ع) فرمودند: **أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ الْجِهَادَ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ فَتَحَهُ اللَّهُ لِمَنْ أَحْبَبَهُ وَأَوْلِيَّاهُ وَهُوَ لِبَاسِ التَّقْوَى وَدَرْعِ اللَّهِ الْحَصِينَةِ وَجَنَّتْهُ الْوَثِيقَةُ فَمَنْ تَرَكَهُ رَغْبَةً عَنْهُ أَلْبَسَهُ اللَّهُ تَوْبَ الذَّلِيلِ ۱۲ ...؛** اما بعد، جهاد، دری است از درهای بهشت که خدا به روی گزیده دوستان خود گشوده است و جامه تقوی است که بر تن پوشیده است. زره استوار الهی است که آسیب نیند و سپر محکم اوست (که تیر در آن نشیند) هر که جهاد را واگذارد و ناخوشایند داند، خدا جامه خواری بر تن او پوشاند و ... مجاهدان در راه حق با شوق وارد میدان کارزار می‌شوند؛ زیرا می‌دانند که مجاهدان فی سبیل الله مورد علاقه و محبت خدا هستند و خداوند آنان را دوست دارد. **إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَانَتْهُمْ بُنْيَانٌ مَرُوضٌ (ص/۴)؛** خداوند کسانی را دوست می‌دارد که در راه او بپیکار می‌کنند، گویی بنایی آهنین‌اند.

آموزش گناهان شهید

در قرآن کریم درباره بخشش گناهان شهید چنین آمده است: **فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَآخَرُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَآوَدُوا فِي سِبْطِي وَكَاتَلُوا وَقَاتَلُوا لَأَكْفِرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَا دِخْلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنُ الثَّوَابِ (آل عمران/۱۹۵)؛** آنان که از وطن خود هجرت کردند و از دیار خود بیرون رانده شدند و در راه خدا رنج کشیدند، جهاد کردند و کشته شدند، همانا بدی‌های آنان را می‌پوشانیم و آنان را به بهشت‌هایی که از زیر درختان آن نهرهای آب جاری و روان است، داخل می‌کنیم و این پاداشی است از جانب خدا و پاداشی که از جانب خدا باشد، نیکوست. در این آیه اشاره شده که خداوند همه بدی‌های کشته‌شدگان در راه خدا را نادیده می‌گیرد و بعلاوه از جانب خود به آنان نیکوترین پاداش را عطا می‌کند.

در همین رابطه احادیثی نیز ذکر شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌نمایم. **قال النبي (ص):** فاذا ودعهم اهلهم بكت عليهم الحيتان والبيوت، تخرجون من ذنوبهم كما تخرج الحية من سلخها؛^{۱۳} چون رزمندگان با اهل و خانواده خود خداحافظی کنند، ماهی‌ها و خانه‌ها، بر آن‌ها می‌گریند و از گناهان خود خارج می‌شوند؛ همانگونه که مار، از پوست خود خارج می‌شود. در حدیث دیگری که پیامبر شش خصلت را برای شهیدان ذکر فرمودند، اولین خصلت این است که: اولین قطره خونی که از شهید بر زمین ریخته می‌شود، گناهانش بخشیده و آمرزیده می‌گردد. این لفظ در احادیث دیگری هم تکرار شده است.

انسان‌ها کسی است که جان و مال خویش را در راه خدا، بذل و ایثار نماید.

شهادت؛ بالاترین نوع مرگ

شهادت؛ فنا شدن انسان برای نیل به سرچشمه نور و نزدیک شدن به هستی مطلق است. شهادت؛ مرگی از راه کشته شدن است که شهید آگاهانه و به خاطر هدف مقدس و به تعبیر قرآن (فی سبیل الله) انتخاب می‌کند. یعنی شهید در راهی کشته می‌شود که هر دو ارزش آگاهانه و فی سبیل الله را داراست و چنین مرگی است که به تعبیر پیامبر (ص) شریفترین و بالاترین نوع مردن است (**أشرف الموت قتل الشهادة**) و علی (ع) آن را گرامی‌ترین نوع مردن می‌داند. (**أكرم الموت القتل**) شهید در لغت به معنی (گواه) است و در اصطلاح به کسی گویند که در راه خدا کشته می‌شود.

امام علی (ع) می‌فرماید: اگر انسان را از مرگ گریزی نیست، بهتر است که با شمشیر در راه خدا کشته شود. و آن تکن‌الایدان للموت أنشأت فقتل امرئ بالسيف في الله أفضل؛ اگر بدن (انسان‌ها) برای مرگ آفریده شده است، کشته شدن انسان با شمشیر در راه خدا با ارزش‌تر است. و تأکید می‌کند که تحمل هزار ضربه شمشیر، آسان‌تر از

مَثَل شهید. مَثَل شمع است که خدمتش از نوع سوختن، فانی شدن و پرتو افکندن است. تا دیگران در این پرتو که به بهای نیستی او تمام شده بنشینند و آسایش بیابند و کار خویش را انجام دهند.

پی نوشت‌ها:

۱. کشف الاسرار و عده الأبرار؛ ج ۲، ص ۲۴۸ و ۲۴۹.
۲. کلینی، محمد بن یعقوب؛ کافی؛ بیروت: دارالاضواء، ۱۳۷۱، ۵۳/۵.
۳. مطهری، مرتضی؛ قیام و انقلاب مهدی (عج) به ضمیمه شهید؛ قم: صدرا، ۱۳۶۷، ص ۱۰۴.
۴. جامع احادیث الشیعه؛ ج ۱۳، صفحه ۱۲.
۵. حر عاملی، محمد؛ وسائل الشیعه؛ تهران: مکتبه الاسلامیه، ۱۳۹۱، ۳۱۷۵.
۶. برگرفته از مقاله شهادت در قرآن و احادیث. www.tebyan.net/index.aspx?pid=۷۹۴۳
۷. مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه؛ تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴، ج ۲۵، ص ۳۵۳.
۸. کلینی، محمد بن یعقوب؛ کافی؛ بیروت: دارالاضواء، ۱۳۷۱، ج ۲، ص ۳۴۸.
۹. مجلسی، محمدباقر؛ بحارالانوار الجامعه لعلوم الاممه الاطهار؛ بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳، ج ۳۳، ص ۱۲.
۱۰. دیوان علی (ع)؛ قم: پیام اسلام، ۱۳۶۹، ص ۳۱۵.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب؛ کافی؛ بیروت: دارالاضواء، ۱۳۷۱، ج ۵، ص ۵۳.
۱۲. شهیدی، سید جعفر؛ ترجمه نهج البلاغه؛ تهران: انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۷۸، ص ۲۷.
۱۳. کشف الاسرار و عده الأبرار؛ ج ۲، ص ۳۴۷.
۱۴. وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۹.
۱۵. مطهری، مرتضی؛ قیام و انقلاب مهدی (عج) به ضمیمه شهید؛ قم: صدرا، ۱۳۶۷، صص ۷۲-۸۴.
۱۶. کشف الاسرار، ج ۱، ص ۴۱۷.

است که در اسلام قداست خاصی دارد. در عرف خاص اسلامی، هاله‌ای از نور این کلمه را فرا گرفته است. این کلمه در همه عرف‌ها توأم با قداست و عظمت است. چیزی که هست، معیارها و ملاک‌ها متفاوت است. از نظر اسلام هر کس به مقام و درجه شهادت نائل آید، یعنی واقعا در راه هدف‌های عالی اسلامی، به انگیزه برقراری ارزش‌های واقعی بشری کشته بشود، به یکی از عالی‌ترین درجات و مراتبی که یک انسان ممکن است در سیر صعودی خود نائل شود، رسیده است. شهید کسی است که با فداکاری و از خود گذشتگی خود و با سوختن و خاکستر شدن خود، محیط را برای دیگران مساعد می‌کند. مَثَل شهید، مَثَل شمع است که خدمتش از نوع سوختن، فانی شدن و پرتو افکندن است، تا دیگران در این پرتو که به بهای نیستی او تمام شده بنشینند و آسایش بیابند و کار خویش را انجام دهند. آری شهدا شمع محفل بشریتند. آنان که هستی خویش را برای وصال دوست، مهیا کرده‌اند، از دام‌های مَیّت رهیده و شیطان را در بند کشیده و او را به یاس کشانده‌اند.^{۱۰} در پایان این جستار به ذکر حدیثی از پیامبر (ص) اشاره می‌شود:

رسول اکرم (ص) در روز اُحد، بالای سر «مصعب بن عمیر» ایستاد و برای او دعا کرد و سپس فرمود: رسول خدا گواهی می‌دهد که شهدا شاهدان من نزد خدا در روز قیامت هستند. بیایید و ایشان را زیارت کنید، بر اینان سلام کنید که سوگند به آن که جانم در دست اوست، هیچ کس نباشد که بر آن‌ها سلام کند؛ الا اینکه جوابش را می‌دهند. و آن‌ها از میوه‌های بهشتی و هدایای آن روزی داده می‌شوند.^{۱۱}

امام صادق (ع) نیز در روایتی می‌فرماید: من قُتل فی سبیل اللّٰه لم یعرفه الله من سیئاته؛ کسی که در راه خدا به شهادت نائل شود، هیچ یک از گناهان و بدی‌هایش به او ارائه نخواهد شد؛ یعنی از همه آن‌ها چشم‌پوشی خواهد شد.

و در تفسیر آیه «ان لا خوف علیهم و لا هم یحزنون» (۱۷۰ آل عمران) نیز آورده‌اند که به شهیدان بشارت می‌دهند که از گناهان گذشته‌خوفا نداشتند باشند، زیرا خداوند گناهانشان را با شهادت پاک می‌سازد.

در حدیثی دیگر از پیامبر (ص) سؤال شد که چرا شهید مورد آزمایش و سؤال واقع نمی‌شود؟ پیامبر (ص) فرمود: زیرا شهید در زیر پرورش شمشیر، آزمایش خود را به پایان رسانده است.

رزق و روزی شهید

خداوند در آیات ۱۶۹ تا ۱۷۱ سوره آل عمران می‌فرماید:

ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احياء عند ربهم یرزقون، فرحین بما آتاهم من فضله و یرزقون بالذین...

در این آیات خداوند بعلنا اینک می‌فرماید شهیدان را مرده مپندار، اشاره می‌کند به اینکه شهیدان زنده‌اند و نزد پروردگارش روزی می‌خورند (عند ربهم یرزقون) که در این قسمت از آیه به ارتزاق شهیدان اشاره شده است. لذا اگر نوعی حیات مجازی برای شهیدان فرض کنیم، بار ارتزاق منافات دارد، پس باید حیات را حقیقی در نظر گرفت. زیرا ارتزاق از ویژگی‌های موجود زنده و حقیقی است و چون خداوند در بار شهیدان گفته است که نزد پروردگارش آن ارتزاق می‌کنند، لذا شهید نمی‌تواند زنده حقیقی نباشد.

شهدا؛ شمع محفل بشریت

استاد مطهری می‌نویسد: شهادت واژه‌ای